

ROZHOVORY Vyšehrad

Tomáš Němeček |
Josef Baxa
**HLEDÁNÍ
ROVNOVÁHY**
aneb **ŽIVOT
SOUDCE**

Hledání rovnováhy *aneb* Život soudce

Vyšlo také v tištěné verzi

Objednat můžete na
www.ivysehrad.cz
www.albatrosmedia.cz

Tomáš Němeček / Josef Baxa
Hledání rovnováhy *aneb* Život soudce – e-kniha
Copyright © Albatros Media a. s., 2023

Všechna práva vyhrazena.
Žádná část této publikace nesmí být rozšiřována
bez písemného souhlasu majitelů práv.

ALBATROS MEDIA

Tomáš Němeček / Josef Baxa

HLEDÁNÍ ROVNOVÁHY

aneb **ŽIVOT SOUDCE**

Tomáš Němeček /
Josef Baxa
HLEDÁNÍ
ROVNOVÁHY
aneb **ŽIVOT**
SOUDCE

Vyšehrad

© Tomáš Němeček, Josef Baxa, 2023
Cover Photo © Jan Zatorsky, 2023

ISBN tištěné verze 978-80-7601-799-3
ISBN e-knihy 978-80-7601-801-3 (1. zveřejnění, 2023) (ePDF)
ISBN e-knihy 978-80-7601-802-0 (1. zveřejnění, 2023) (epub)
ISBN e-knihy 978-80-7601-803-7 (1. zveřejnění, 2023) (mobi)

PŘEDMLUVA ANEB O ČEM TATO KNIHA NENÍ

Knižní rozhovor je zvláštním žánrem. Zpovědník a zpovídaný spolu mluví. Ten první musí být zvědavý, ten druhý otevřený.

Je-li podtitulem knihy *Život soudce*, čtenář by možná očekával ohlédnutí za známými případy. Tím ale tato kniha není.

Není ani výsekem podrobné historie institucí, o nichž se zmiňuje: soudů, ministerstev, univerzit.

Je jen souborem vzpomínek, někdy lesklých a stále živých, jindy zašlých a polozapomenutých. V každém případě subjektivně vnímaných a podaných.

Soudcovský život se neodehrává jen v jednacích síních, proto jsem se zastavoval u momentů, událostí, příhod, které mi utkvěly v paměti jako ty, jež mě ovlivnily nebo jež jsem ovlivnil já. Když jsem hledal odpovědi na otázky Tomáše Němečka, leckdy to i mně přineslo netušené objevování příčin a důsledků, souvislostí a životních poučení.

Popis situací, jejichž jsem byl účastníkem, svědkem či dokonce přímým aktérem, snad může dodatečně vysvětlit i mé postoje, činy, motivace, chyby a omyly ve všech rolích, v nichž jsem se postupně ocitl. Jejich hodnocení jinými se jistě může lišit od mého pohledu; to není nic zvláštního. Koneckonců, schopnost každého člověka vnímat události, zapamatovat si je, vybavit po čase a reprodukovat, je rozdílná – i při nejlepší snaze o objektivitu. Nejsem v tom žádnou výjimkou.

Plzeň, Brno, únor 2023

Josef Baxa

Memorandum

Když byl Josef Baxa ve svých 52 letech na vrcholu po deseti letech ve funkci předsedy Nejvyššího správního soudu, omezil si svou dosavadní moc. V roce 2012 vyhlásil Memorandum o výběru kandidátů na soudce, v němž sám sobě stanovil základní pravidla.

Do té doby navrhoval prezidentovi a ministrům spravedlnosti budoucí členy svého soudu v tichosti on sám – a sklízel chválu za to, jak dovedně namíchal složení z kariérních soudců, ale i advokátů a akademiků různého věku. V Memorandu poprvé veřejně popsal, jaký typ lidí hledá.

„Soudci Nejvyššího správního soudu by měli být lidé moudří, uvážliví, odvážní, s pevným charakterem a hlubokým smyslem pro spravedlnost, vybavení navíc silnou vůlí pro její hledání a nalezení,“ napsal. Kandidáti musejí počítat s tím, že přicházejí na „otevřený soud, složený z lidí, kteří se nezdráhají veřejnosti ukázat své tváře a prezentovat svá rozhodnutí“.

Pokud předseda shledá u kandidáta naplnění základních kritérií Memoranda – charakter a odvaha, intelekt a pokora, empatie a férovost, autorita a komunikativnost, schopnost pracovat rychle i pod tlakem –, zveřejní jeho jméno a životopis k veřejné debatě. Kandidát předstoupí před shromáždění všech soudců Nejvyššího správního soudu, na něž bude přizván i ministr spravedlnosti a zástupce prezidenta. Pokud projde jejich otázkami, může být jmenován.

Na první Memorandum navázalo druhé – o přidělování řadových soudců z celé země na stáže. I zde platí, že pokud se stážista osvědčí, může se stát stálým členem Nejvyššího správního soudu.

Oba dokumenty převzali i Baxovi nástupci. Memoranda platí dodnes.

O soudcích, kteří se neschovávají

Ještě než se zeptám, jak vás napadlo Memorandum o výběru kandidátů na soudce – jak laikům vysvětlujete, co to vůbec je Nejvyšší správní soud?

Když nás Václav Havel v roce 2003 jmenoval na Nejvyšší správní soud, přesně tato otázka padala: A k čemu je to dobré? V euforii jsem tenkrát řekl, že od dnešního dne získávají občané významného spojence ve svém nekonečném boji s úřady.

A kdybyste měl odpovědět víc než jednou větou?

K trestnímu soudu možná za celý život nepůjdete, pokud vás třeba nevykradou. K civilnímu možná také ne, pokud se nerozvádíte nebo se nesoudíte se sousedem. Ale správní právo vás provází celý život. Od prvního zápisu do matriky přes občanský a řidičský průkaz, přes daně, úřední povolení, přestupky až po poslední zápis do úmrtního listu.

K tomu potřebujete vnitřní jistotu, že když proti vám stát zakročí víc, než snášíte, existuje tady někdo třetí, nezávislý, kdo rozhodne, zda byl zásah po právu. Je to zvláště důležité v době, kdy bobtnají předpisy, příkazy a zákazy, kontroly a sankce.

Myslím, že lidem dáváme naději, že pokud o něco půjde, správní soudnictví je kompetentní a nezávislé. Není to žádná služka vlády. Nebojí se ničeho a nikoho.

Proč vám tak záleží na pravidlech výběru soudců?

Špatného prezidenta, špatného děkana i špatného starostu přežijete, protože vládnou načas. Ale soudce je jmenován bez časového omezení. Když vpluje do systému a neudělá nic ošklivého, zůstává ve funkci do 70 let. To je aktivní život dvou generací.

Sám jsem toho příkladem, stal jsem se soudcem v necelých 25 letech. Potřebujete vidět, jakou životní stopu za sebou ti lidé mají. A to fakt nepoznáte z toho, že předloží diplom.

Dokonce si myslím, že člověk by se o funkci soudce neměl ucházet, ale měl by být vybrán – a nevědět o tom, že je vybírán. Protože v tu chvíli se začíná stylizovat a dělat lepším.

To zní jako vybírání do kouzelnické školy v Bradavicích.

Je to trochu romantická představa, já vím. Ale osvědčila se mi: při hledání soudců jsem vždycky míval v merku víc lidí. Pozoroval jsem je, vyptával se na ně, a až když jsem získal vnitřní jistotu, poprvé jsem je oslovil.

Co jste o nich chtěl zjistit?

Třeba jestli vnímají rozdíl mezi právem a spravedlností. Právo – a správné právo zvláště – je džungle předpisů, v níž ukážeme cestu. Nemůžeme říct: Zákon má mezery, chybí řešení. Účastníci po nás chtějí odpověď a musejí ji dostat. Takže jsem hledal lidi, kteří se nebudou schovávat do procesních fint a říkat: Tohle jste nenapsal dobře, tohle zkuste u kolegy. V životě jsem potkal mnoho soudců, kteří byli takovými „strážci brány“. Nelitovali času a energie na vymýšlení a pěstování procesního houští, aby odradili nebo dokonce odehnali ty, kdo chtěli dovnitř. Místo aby je vpustili a srozumitelně jim vysvětlili, jestli jsou v právu, nebo ne, a pokud nejsou na správné adrese, kam tedy mají jít. Viděl jsem v tom někdy soudcovskou pohodlnost, někdy bezradnost, někdy i štít k vlastní ochraně. Tohle byla pro mě jasná kontraindikace.

Z advokacie a univerzity jste takto vytáhl na Nejvyšší správní soud například Kateřinu Šimáčkovou, pozdější ústavní soudkyni a členku Evropského soudu pro lidská práva. Co vás na ní zaujalo?

Že si uvědomovala společenský rozměr své role. U každého právníka ocením, když vidí za hranu svého pracovního stolu. To mi imponuje, říkám si – á, ten člověk má širší vidění světa. Věděl jsem, že jak pestré je právo, musí být pestrý i ten soud. Kdysi mi poradil předseda polského Nejvyššího správního soudu: „Vybírejte si lidi, kteří jsou chytřejší než vy. Od nich se něco naučíte, posunou vás dál.“

Chtěl jsem také, aby byl každý z trochu jiného těsta. Tady se promítla moje zkušenost z hokeje: jedna lajna zápas nevyhraje, ale může ho prohrát. Soud proto musí být silný ve všech svých senátech. Nesmí tam být nedotknutelné hvězdy, ale ani žádní outsideři.

Proč měli být z jiného těsta?

Abyste měli různé přístupy. Někteří správní soudci jsou bývalí úředníci, proto jsem potřeboval vedle nich i lidi zvenčí, kteří zažili, jaké to je, když se o nich a proti nim rozhodovalo.

Zvlášť v počátcích bylo důležité míchat ke starším soudcům mladé, kteří přišli s jiným vzděláním, jazykovým vybavením, zkušeností ze světa... Myslel jsem i na geografickou rozrůzněnost: aby tak jedinečný soud neměl časem převážně moravskou nebo přímo brněnskou tvář. Když rozhodujete třeba o územních plánech celého Jihomoravského kraje nebo o přesunu brněnského nádraží, potřebujete mít svobodu od místních vlivů.

A nemůžete ani složit soud jen z liberálů, jen z katolíků, nebo jen z etatistů. Hledáte různé světonázory, aby debaty mezi soudci jiskřily. A v neposlední řadě, aby tam nebylo příliš testosteronu. Ženy kultivují debatu, kladou důraz na praktická a věcná řešení. Nemají taková ta mužská pokušení pootočít svým rozsudkem zeměkouli.

V Memorandu píšete, že dobrý soudce musí mít intelektuální kvality, odvahu a morální integritu, empatii, přesvědčivost, autoritu a pracovitost...

...a pokoru.

Před čím? Před svou nedokonalostí?

Ano. Nesmí zapomenout, že není nikdy hotov, pořád se musí vzdělávat a rozvíjet. A nebude hotov ani po pracovní stránce: nebude mít prázdný stůl, ale musí o to usilovat. Nikdy byste si neměl říkat, že už všechno umíte nebo že je vám jedno, kolik máte neukončených věcí.

A je tu ještě jeden rozměr pokory: zvláště na vrcholných soudech, kde většinou vidíte tlusté spisy, a ne živé lidi, vás to může svádět k rádobybrilantním formulacím, k pocitu neomylnosti a vševědnosti. Jako by vaše práce spočívala v řešení intelektuálních zajímavostí. Z některých rozhodnutí vidíte, že si jejich autoři spletli žánr: píše jako akademický článek, předvádějí, kolik toho přečetli a jaká je právní úprava v Bolívii... Nesmíte proto zapomenout, že rozhodujete o osudech lidí. Co pro vás může být intelektuálně nezajímavá rutina, pro ně může být jediný životní případ. A na jeho základě si zformují svůj postoj k institucím.

Takže jak vás napadlo Memorandum o výběru kandidátů na soudce?

Viděl jsem, že v justici nic takového jako pravidla pro výběr soudců neexistuje, všem vlastně vyhovuje současný stav a poptávka po změně příliš není.

Zvláště předsedové krajských soudů měli a mají velký vliv. Pak nastává riziko, že si řekneme: Cizí tu nechceme, vezmeme soudce od nás z Budějovic, táta byl dobrý, dcera bude také. Přijmeme kamarády kamarádů, potomky spolužáků. Nikdy to u nás nedošlo až do slovenského *rodinkárstva*, ale našlápnuto jsme k tomu měli.

Mně mohl tehdejší stav vyhovovat: jako předseda Nejvyššího správního soudu jsem měl téměř carské pravomoci.

Koho jsem vybral, ten byl jmenován. Ale představil jsem si na svém místě někoho jako temnou postavu slovenského soudnictví Štefana Harabína... Na základě úplně stejných zákonů by vznikl úplně jiný soud. Čím víc mi vycházelo doplňování soudu kvalitními osobnostmi, tím větší jsem pocítoval odpovědnost za to, abychom vytvořili systém odolný vůči možnému zneužití jednotlivcem, který nezvládá svou moc nebo podléhá tlakům a vlivům jiných.

Říkal jsem si, že tady nebudu věčně, a proto musíme vytvářet a dodržovat zvyklosti. Proto vznikla obě Memoranda. Aby každý, kdo by zamýšlel funkci předsedy Nejvyššího správního soudu zneužít, byl zastaven – soudcovskou radou, plénum soudců, veřejností.

Nevedou vysoké nároky na soudce – nezávislost, nestranost, mravní odolnost – k tomu, že vedou osamělý život? A že z některých dělají i podivíny a samotáře?

(přemýšlí) Cenou za nezávislost je jistá osamělost. Ale marná sláva, je to cena, kterou musíme zaplatit. Musíme si umět vybrat způsob života, musíme odolat různým situacím.

A teď nemluvím o chození po vládních recepcích. Jde o to, že si možná vaši spolužáci nebo známí řeknou: To je ale nafoukanec, nechce to pro mě zařídit nebo mi poradit, já bych to přece pro něj jako instalatér udělal... Mluvím o okresních soudcích v první linii, které lidi znají: kam vodí děti do mateřské školy, kde nakupují, kam chodí do hospody. Znímám to, sám jsem byl okresním soudcem. Ústavní soudkyně Ivana Janů k tomu jednou řekla: „Nezapomínejme na to, že nejenom my soudíme jiné, ale že jsme permanentně posuzováni jinými.“

Takže i když jsme přes den chráněni talárem, je třeba někdy sejít z piedestalu a ukázat, že i bez taláru v životě obstojíme.

Libákovice

S dědou Josefem Divišem

Vesnice Libákovice leží ve zvlněné vrchovině asi dvacet kilometrů jižně od Plzně a nejnápadnější je na ní ticho. Za hodinu lednového dne roku 2023 tudy projede jediné auto.

Ze tří stran ji obklopují mírné lesnaté stráně, na západ se otevírá široký výhled na Šumavu až k bavorské hranici. Dolů podél potoka se vine okreska do střediskové obce Řeňče; nahoru přes les a kopec pokračuje do Letin. V Libákovících dnes žije kolem 160 lidí, převážně v důchodovém věku. Místní škola zavřela v roce 1969, obchod v roce 2007, na poštu se jezdí do Přeštic.

Stavení č. p. 18, kde Josef Baxa vyrůstal, se od nepaměti říká U Kozlů (domy tu mívají staré názvy podle dávných majitelů). Rodina jeho matky – sedlácký rod Divišů – tady nepřetržitě bydlí přes tři sta let. V historické publikaci, kterou obec vydala v roce 2013 k setkání rodáků, se připomíná rebelie sedláků proti vrchnostenskému kácení obecních lesů na konci 18. století. Prapředek Vojtěch Diviš tenkrát dostal od panských mušketýrů za trest celkem 60 ran holí.

Spory libákovických rolníků s vrchností přetrvaly až do pozdního 19. století. Například v roce 1865 se zdejší muži srotili proti četníkům, kteří sem přijeli vyšetřovat podezření z pytláctví a zabavovali ve vsi střelné zbraně. Mezi pěti sedláky odsouzenými za napadení četníků byl i otec tří dětí Matěj Diviš (dostal dva roky vězení).

Otec Josefa Baxy se do stavení přizemil v roce 1958. I on pocházel z vesnice – z Otěšic, ležících o dva kopce dál západněji. Do rodiny vnesl vášeň pro četbu a vůbec zvědavost, kterou po něm starší syn Josef převzal. „U bratra proto bylo gymnázium odmala jasné,“ líčí mladší syn Milan, technik a podnikatel. „Když bylo období zábijaček a kamarádi se šli dívat, jeho to tolik nebralo.“

Manželka Josefa Baxy, praktická lékařka Eva, lakonicky poznamenává, že spojení dvou selských rodů přineslo i dědičnou náchylnost k některým nemocem: „Z mamičiny strany mají v rodině rakovinu, po tatínkově matce zase ledvinové kameny. Ty mého muže trápí, kdykoli zapomene pravidelně pít.“

O selské rodině, majorovi na penzi, dvou tvářích venkova a první velké životní chybě

Ve vašem kádrovém posudku z 80. let se píše, že jste manuálně zručný. Co je váš největší rukodělný výkon?

Jako kluka mě hodně bavilo pracovat se dřevem, takže nejspíš různé poličky. Udělal jsem i několikery nové dveře v hospodářských budovách. Žádná filigránská práce, ale i po půlstoletí visí v pantech a fungují. Kdybych šel na truhláře, snad by mi to i šlo. Dodneška mám rád práci se sekerou, pilou nebo lopatou.

V rodině se ovšem tradují slova mojí babičky: Ještěže se tak dobře učíš, Pepičku, ty by ses rukama neuživil... Koneckonců i mé životní úrazy o tom vypovídají. I když za ně možná mohla spíš moje neopatrnost nebo lehkomylnost.

Chybí vám poslední článek na palci levé ruky. Co se stalo?

V necelých 15 letech jsem řezal na cirkulárce, můj otec mi podával dřevo. Chtěl jsem odhodit třísku, zapadlou ke kotouči, a vzalo mi to kus prstu.

Nešlo ho zachránit?

Dnes ano. Ale tehdy jsme uříznutý kus nehledali, otec mě bleskově naložil do auta a uháněli jsme do nemocnice, co to šlo. Kloub ani šlachy jsem poškozené neměl, jen tak líznuté. Druhý den, když jsme se vrátili, ten kus prstu přinesla kočka...

Měl jsem úrazové pojištění, takže jsem dostal náhradu pět tisíc korun, což byla v raných 70. letech slušná suma. Koupil jsem si za ni gramofon a reprobedny.

Jsem levák, takže i když se zranění zahojilo, dodnes mě trochu omezuje při házení a sekání.

Proto píšete pravou?

Ne, mě přeúčili už v dětství v naší venkovské škole. Tenkrát se to tak rutinně dělalo.

Když se díváte zpět, co si myslíte, že vás tehdy nejvíc formovalo? Konkrétní lidé, zážitky, literatura...?

Myslím, že rodinné prostředí. Jsem z Libákovic v okrese Plzeň-jih, lidé kolem mě i všichni předkové byli převážně sedláci. Kdybychom teď spolu obědvali, všiml byste si, že nevracím jídlo nedojedené: babička pořád zdůrazňovala, kolik to dá práce, než se maso dostane na talíř.

Mívali jsme doma krávu, prase, nějakou dobu ovce, nepočítám husy, králíky a slepice. Moje žena lékařka říká: To je jasné, proč nemáš alergie – vyrostl jsi u slepičích hovínek.

Zároveň mě rodiče vychovávali s láskou a shovívavostí ke všemu, co jsem natropil. Nechali mě dělat, co chci, nic mi nevyčítali. Nikdy jsem je neslyšel se hádat, dokonce ani mluvit sprostě. Přitom jsme žili na vesnici, kde „volé“ nebo „prdel“ lítalo vzduchem každou chvíli.

Jak dlouho jste tam bydlel?

Ještě z fakulty i z vojny jsem jezdil domů sem. Až po svatbě jsem se přestěhoval do Plzně. Ale upravili jsme si v Libákovících výmink na bydlení pro hosty. Naše děti tam trávily prázdniny, poprvé k moři jsme jeli až po revoluci.

Otec tu žil až do své smrti v 89 letech v roce 2019. Maminka ještě v 85 letech sama zvládala celé hospodářství. Starala se o slepice, králíky, ryla záhony, sázela a sklízela brambory, sušila seno. Teď v roce 2022, kdy spolu mluvíme,

leží v nemocnici, srdce jí už funguje jen na dvacet procent... Ale pořád vykládá, že se tam vrátí, vždyť je tam tolik práce.

Řekl byste, že vašim kolegům soudcům, kteří zkušenost venkovského života nemají, něco důležitého chybí?

Ano. Člověk, který v životě kydal hnůj nebo kosil louky, obdělával půdu, která ho živila, musel se osobně postarat o hospodářství a nést odpovědnost za to, když to neudělal, o něco lépe čelí nebezpečí, že se z něj stane elitář povýšený nad lidi, kteří nemají stejné vzdělání.

Myslíte, že se jednou vrátíte do Libákovic natrvalo?

Nevím, nejspíš už ne. Mám o pět let mladšího bratra, elektroinženýra, který bydlí přes kopec v Letinech, maminka na nás přepsala dům i pole – je to kolem 22 hektarů, pronajímáme je místním zemědělcům – a budeme muset vymyslet, co s tím. Ona tím splnila slib svému otci, že grunt neprodá a uchová ho pro nás.

Nelpím moc na věcech a majetku, ale mám úctu k tomu, co tady její rodina vytvořila. Od roku 1691, kdy se sem podle matrik přistěhoval Tomáš Diviš a vzal si vdovu Kozlovou (proto jsem po letech pochopil, proč se tady říká U Kozlů), postupně přikupovali proužky políček. Za každým kouskem vidím pot, mozoly, velkou houževnatost, vytrvalost a odpovědnost. Předci byli vzpurní, hádali se po několik generací s místní vrchností o užívání lesů. To je možná jedna z odpovědí, odkud se bere naše rodinná tvrdohlavost. Ale požívali v obci úctu, jeden z předků byl dlouholetým starostou.

Přikoupil jste do rodového majetku nějaké pole nebo les?

Ne, to vůbec!

Proč ne? Znělo to skoro jako úlek.

Protože vlastnictví zavazuje a nechci na sebe klást větší závazky a odpovědnost, než mám už teď.

Víte, jsem z generace, která zažila zbohatnutí 90. let. Obdivuju a se zájmem sleduju lidi, kteří shromáždili bohatství a pochopili, že to není konec cesty, ale prostředek k děláním dobrých věcí. Ale taky vidím jiné, kteří se ocitli v těžké situaci: vybudovali své malé impérium a chtějí mít pocit, že to nedělali marně. Jenže ho nemají komu předat.

Mám k půdě silný vztah, ale zároveň nechci být tím, kdo potomkům nařizuje: „Dělejte, co jsem vám předchystal, a ne že majetek rozfofrujete, vy nevděčníci, jen co zavřu oči!“ Každopádně se budu snažit, aby nám majetek nezkalil rodinné vztahy.

Zpátky do Libákovic: jaká byla rodina z matčiny strany?

Můj děda Josef Diviš býval druhý největší sedlák ve vesnici, se třemi páry koní. Pamatuju ho jen matně, zemřel v mých osmi letech v květnu 1968, ale podle rodinných vzpomínek se podobal postavě, kterou hraje Radoslav Brzobohatý ve filmu *Všichni dobří rodáci*.

Čím?

Když za ním v 50. letech přišli agitátoři, aby dal svou dceru vyučit na zedničku, babička ho prý musela držet, aby nevzal bič. Prohlásil, že dcera sedláka zůstane na gruntu, on ji užijí. Riskoval zřejmě dost, s odstupem času jsem se dozvěděl, že byli v rámci kolektivizace určeni k vystěhování do pohraničí.

A zůstala?

Ano. Později se stala kuchařkou, pak pracovala na polích a loukách, v posledních letech krmila přeštická selata v chovné stanici v místním JZD.

Moje matka byla netypické venkovské dítě: v předválečné době, kdy měly rodiny mnohem víc dětí, vyrůstala jako jedináček. Babička totiž měla těžký porod, málem zemřela, nechtěli s dědou riskovat další dítě.

Takže z maminky vyrostla dědička gruntu. Pracovitá, štedrá, ovšem i dominantní a tvrdá. Nikdy nikam moc nejezdila,